

МАРИНЕНКО П.І., КОПИЛОВА Т.Р.

*Гранадський університет, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

Удмуртський державний університет

SILENCIO ЯК КЛЮЧОВИЙ КОНЦЕПТ ІСПАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ (ВІД ІСТОРІЇ ДО СУЧАСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ)

Стаття присвячена одному з ключових концептів іспанської лінгвокультури *silencio*. Досліджується історія розвитку цього концепту в іспанській мові та сучасне його функціонування. Проводиться аналіз комбінаторики *silencio* з прикметниками, іменниками та дієсловами.

Ключові слова: тиша, мовчання, значення, концепт, лінгвокультура.

Статья посвящена одному из ключевых концептов испанской лингвокультуры *silencio*. В статье исследуются история развития данного концепта в испанском языке и современное его функционирование. Проводится анализ комбинаторики *silencio* с прилагательными, существительными и глаголами.

Ключевые слова: тишина, молчание, значение, концепт, лингвокультура.

The article is dedicated to *silencio*, one of the key concepts of the Spanish linguoculture. The history of the evolution of this concept in Spanish and its modern functioning are considered. The combinatory possibilities of *silencio* with adjectives, nouns and verbs are analyzed.

Key words: silence, meaning, concept, linguoculture.

Інтерес до мови як засобу спілкування, що характеризує наукові гуманітарні парадигми, актуалізує дослідження не тільки людини мовця, а й людину мовчазного. Мовчання як текст, як висловлювання, як особливий вид комунікації все частіше привертає увагу і сучасних лінгвістів. Метою цього дослідження є виявлення особливостей мовної репрезентації ідеї мовчання в іспанській лінгвокультурі. Функціонування одиниці *silencio* як ключової лексики концепту «мовчання» є предметом дослідження, в той час як об'єктом

дослідження стала іспанська лінгвокультура. Звернення до історичних словників, граматик, сучасних контекстів дозволяє зробити висновки про специфіку формування аналізованого концепту і про те, як це вплинуло на сучасне вживання носіями іспанської лінгвокультури.

У сучасній іспанській мові ідея мовчання репрезентується за допомогою декількох одиниць, що відрізняються своїм функціонуванням: *silencio*, *silenciar*, *callar*. *Diccionario de Real Academia* прямо вказує на походження слова *silencio* від латинського *silentium*. У середньовічних словниках тлумачення цієї одиниці відсутнє, відзначається лише запозичення з латинської мови [1; 2]. Себастьян де Коваррубіас вказує, що *silencio* позначає те ж, що і лат. *taciturnitas*, 'мовчазність, стриманість, скромність', які символізуються язичницьким богом мовчання Гарпократом, який зображувався з пальцем, прикладеним до губ [3]. Про те, що одиниця *silencio* відображає мовчання, яке формувалося ще в античну епоху і під впливом античної епохи, говорить і тлумачення цієї одиниці в «Словнику кастильської мови з термінами науки і мистецтва та їхніми відповідниками у трьох мовах: французькою, латинською та італійською»: *silencio* – в латинській мові 'протилежне шуму, гамору, крику, безладу і смуті, говорінню', *silenciar* – 'йдеться про приховане відокремлене місце, де немає шуму', 'йдеться про тих, хто зберігає мовчання, мовчазний'. У дефініціях у якості прикладу вживання аналізованих одиниць наводяться приклади часів Римської імперії, наприклад, *silenciar* називали раба, який отримував завдання щось приховати від інших [4]. Мабуть, варіанти вживання з латинської мови говорять і про той факт, що довгий час *silencio* сприймається іспанцями як латинізм, у порівнянні з *callar*.

Споконвічне значення, пов'язане зі стриманістю, відмовою від промови, з язичницькою культурою мовчання, і приналежність до латинської мови обумовлює той факт, що саме одиниця *silencio* в католицизмі починає позначати обітницю мовчання. У Словнику Королівської Академії видання 1739 року першим, тобто основним вказується значення *silencio* – 'privacion voluntaria de hablar', 'santo silencio'. Крім цього компонента, виділяються 'metaphoricamente vale la quietud ó sosiego de los lugares, en donde no hay ruido', 'imponer silencio:

prohibir el que se controvierta alguna question, ó se hable en alguna diferencia, ó pléito' [5].

У самих ранніх редакціях словника видно, як нарощується значення лексеми компонентами, наприклад, 'entregar alguna cosa al silencio. Olvidarla, callarla, no hacer mas mencion de ella' (1817), але незмінним і основним протягом усього XVIII і XIX ст. залишається 'privacion voluntaria de hablar, ó que no procede de impedimento físico'. У редакції 1884 основними стають значення 'abstención de hablar', 'falta de ruido', 'efecto de no hablar por escrito,' el silencio de los historiadores contemporáneos'. І тут ми можемо зафіксувати процеси трансформації значення: йдуть на периферію компоненти, пов'язані з мовчанням як християнської цінністю, як частиною християнського світогляду. Зате з'являються інші, пов'язані з життям соціуму, – 'el silencio de la ley'. Особливо це виражено в XX в. – 'El silencio – sin protestar, sin quejarse' (1925), 'desestimación o recurso por el mero vencimiento del plazo que la administración pública tiene para resolver' (1936). Silencioso називають того, хто багато мовчить, має звичку мовчати [6].

Таким чином, на формування концепту мовчання в іспанській лінгвокультурі величезний вплив справляє релігійне світобачення: *silencio* як добровільна відмова від мови, як діалог з Богом існує протягом багатьох століть. До речі, схожий процес, коли вживання латинізмів *silencio* пов'язане з християнськими практиками, характеризує не тільки іспанську мову. І.Срезневський, даючи тлумачення одиниці *безмовність* в давньоруській мові, пише, що це «те ж, що і *silencio*» [7]. *Silence* функціонує і в словенській мові, поряд з споконвічними *molka*, *tišina*. У сербській мові відрізняється *силенце* і *тишина*.

Поступово значення, пов'язані з духовно-релігійною практикою мовчання, переміщуються на периферію, репрезентант *silencio* набуває все більше компонентів, пов'язаних з прагматичною відмовою від мови, з цілеспрямованим відходом від комунікації, відповіді, стає все більш вираженням «соціальний» компонент значення: 1) Circunstancia de no haber ningún sonido en un sitio o en un momento; 2) Circunstancia de no hablar las personas; 3) Circunstancia de no hablar de cierta cosa [8].

Аналіз сучасних словників дозволяє виділити ядерні значення концепту «*silencio*»: стан без шуму, говоріння – стан тиші; зберігається компонент, пов'язаний і з мовчанням суспільства, влади – *silencio administrativo, imponer silencio*. Окремо виділимо компонент 'мовчання умисне, з метою приховати, затаїти' – *silenciar, guardar silencio, pasar en silencio*.

Звернемося до особливостей функціонування ключової лексики *silencio*. Для цього дослідження скористуємося комбінаторним словником сучасної іспанської мови REDES [9].

У сучасній іспанській мові лексико-семантичне поле «мовчання / тиша», ядром якого є *silencio*, досить об'ємне. Слово *silencio* поєднується з прикметниками, іменниками і дієсловами, утворюючи в більшості випадків нові метафоричні значення, які можуть бути як абстрактними, так і конкретними, часто уточнюються контекстами. Розподілимо на групи прикметники, з якими комбінується слово *silencio*. Найбільша група представлена прикметниками, які позначають якості людського характеру і емоції: *cómplice, desolador, despectivo, inquietante, respetuoso, expectante, elocuente, piadoso, implacable, prudente, discreto, estricto, tenso, tirante, penoso, embarazoso*. У цих словосполученнях *silencio* набуває людських характеристик і може виступати в ролі агента-людини внаслідок метафоричного переносу (якщо ми говоримо про 'тишу', тобто про природне явище відсутності звуків) і метонімічного переносу (у разі 'мовчання', людського волевиявлення).

El silencio se instaló en medio de ellos como un huésped que sale y entra de la casa con total libertad. Pero ahora los dos tuvieron la sensación de que aquel silencio era común, un silencio elocuente. (A.Gala. Los invitados al jardín. *Corpus de referencia del español actual*. <[Http://www.rae.es](http://www.rae.es)> [09.02.2015])

Yo, en cambio, no sabía hacer otra cosa. Me empezaba a obsesionar el silencio inquietante que se escondía en los secretos, la certeza de que se hacía necesario un margen de ocultación incluso con las personas a las que más queríamos (P.Zarraluki. La historia del silencio *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>> [09.02.2015]).

Оскільки людські якості та емоції можуть мати позитивну і негативну оцінку, то ці словосполучення теж набувають оцінний компонент, який часто збігається з оцінкою, закріпленою за прикметником-епітетом:

En algunas plazas, como la de Sevilla, prefieren el silencio despectivo en estos casos de fracaso (J.A.Moral. Comover una corrida de toros Corpus de referencia del español actual. <[Http://www.rae.es](http://www.rae.es)> [09.02.2015]).

Інша група прикметників, з якими може поєднуватися слово *silencio*, пов'язана з категорією вимірювання, а саме довжини та глибини: *profundo, hondo, prolongado, largo*. На відміну від попередньої групи, тут відбувається метонімічний перенос у значенні *silencio* 'тиша', оскільки як категорія тиші, так і категорія вимірювання продовжують знаходитися в одній площині «природа / природні явища», в той час як *silencio* в значенні 'мовчання' комбінується з зазначеними прикметниками внаслідок механізму метафоричного переносу.

Наступна група прикметників об'єднується за семантичним компонентом 'нерухомість, статика': *absoluto, imperturbable, impenetrable, hermético, férreo*. Відповідно, *silencio* буде нединамічною. Значення стагнації досягається за допомогою прикметників епітетів, які позначають якість предметів (*espeso* – густий), густина може в першу чергу асоціюватися з лісом (*un bosque espeso*), в якому важко пересуватися; речовиною (*una sustancia espesa*), яке важко розмішати. Ця якість проєктується на *silencio*, визначаючи його як нерухоме. Так, наприклад, інші прикметники ми розцінюємо за тією ж схемою: *férreo* – залізний, твердий, незмінний (залізо дуже важкий матеріал і його важко пересувати); *hermético* – герметичний, непроникний (дуже важко пересуватися, коли немає світла, коли всі непроникно); *impenetrable* – непроникний, непрохідний (неможливість пересування); *imperturbable* – незворушний, спокійний, непорушний. Апогей статичної тиші і мовчання досягається за допомогою прикметника *absoluto* – абсолютний, повний, необмежений. Діаметрально протилежна група, яка позначає динаміку, складається з одного слова: *arrollador* – змітає, що знищує, чим і дозволяє зробити висновки, що ця група прикметників не продуктивна в поєднанні зі словом *silencio*.

Окрему групу прикметників становлять слова, що мають сему 'примусовості': *obligado, impuesto, forzoso*. Дуже часто людину змушують замовчувати або мовчати, що сприяє появі цих словосполучень. Протилежної групою є словосполучення з прикметником *voluntario* – добровільний, протягом століть відрізняється частотністю вживання.

Silencio може комбінуватися з прикметниками, які містять релігійно-таємничий компонент: *fantasmal, sepulcral, monacal, religioso*. Це можна пояснити величезною кількістю таємниць, нерозуміння і навіть страху людини, якщо йдеться про релігію або паранормальні явища. Реакцією людини буде мовчання, незгадування, щоб не накликати біду. Тому словосполучення цієї групи буде мати негативну конотацію з компонентом 'зловісного'.

Слід зазначити цікавий випадок, де поєднуються два протилежних значення: *silencio clamoroso*. На основі антитези ця експресивна одиниця поєднує два різних поняття, «тиша» і «шум», підкреслює величезну силу «тиші / мовчання». Необхідно виділити використання в сучасній іспанській мові фразеологічних одиниць: *silencio administrativo, silencio perpetuo* (часто зустрічається в юридичних текстах), *silencio subjetivo, silencio objetivo* (спеціалізовані технічні тексти).

Отже, можна сказати, що в іспанській мові слово *silencio* комбінується з прикметниками, які мають такі компоненти, як людські якості і емоції, міри довжини й глибини, нерухомість, примусовість, добровільність, релігійно-таємничий. Поєднання відбуваються на основі метонімічних і метафоричних переносів, набуваючи позитивну чи негативну оцінку конотацію. *Silencio* стає або описовим експресивним об'єктом, або олюдненим агентом, представляючи душевний стан людини чи світу, який її оточує.

У поєднанні з дієсловами *silencio* може виступати в якості суб'єкта та об'єкта. У першому випадку *silencio* одухотворяється і набуває людських якостей. Ці якості можна згрупувати як якості правителя, диктатора: *reinar, presidir, matar, hacerse, instalarse, delatar*. В якості суб'єкта *silencio* комбінується з дієсловами, які ми можемо розподілити на кілька груп. Три групи включають початок дії (*imponer,*

reducir (a), pasar en silencio), продовження і розвиток дії (*guardar, mantener, observar, estar en silencio, seguir en silencio*) і кінець дії (*alterar, interrumpir, perturbar, romper, matar, terminar (con)*). Крім зазначених груп *silencio* як об'єкт використовується з дієсловами сприйняття (*oír*), мовного дії (*pedir, reclamar, jurar, justificar*), руху (*abocar (se) (a), sumir (se) (en)*).

Сполучуваність *silencio* з іменниками не настільки висока, як з прикметниками і дієсловами. Продуктивною парадигмою утворення цих словосполучень є *SUSTANTIVO + DE + silencio*. У більшості випадків, це – фразеологічні одиниці створені внаслідок розвитку значення на основі метафоричного переносу: *muro de silencio, pozo de silencio*. Хоча ці приклади є майже синонімічними, різниця буде полягати в тому, що в першому випадку виникає перешкода у вигляді конкретного об'єкта (присутність), у той час як у другому випадку перешкода представлена порожнечою, прірвою (відсутність). Інші фразеологічні одиниці відносяться до політичної та соціальної сфер: *ley de silencio, pacto de silencio, voto de silencio, minuto de silencio, tiempo de silencio*, але вони також можуть бути використані в повсякденній побутовій сфері. Останній приклад (*tiempo de silencio*) є прецедентним феноменом, оскільки дуже часто відбувається посилення на період пост громадянської війни в Іспанії (1936-1939), з цією ж назвою і про цей період була написана художня книга Л. Мартін-Сантосом, а також був знятий художній фільм. Фразеологічна одиниця *toque de silencio* (відбій), використовується у військовій сфері. Її семантика походить від дієслова *tocar* (грати на музичному інструменті), в цьому випадку грати на горні, так як у військових казармах цим інструментом подається сигнал про закінчення дня, після якого військові можуть відпочивати, тобто настає час спокою і тиші.

Таким чином, слід зазначити, що в іспанській мові слово *silencio* найбільше поєднується з прикметниками, утворюючи нові уточнені значення за допомогою метафоричних і метонімічних переносів. Дуже часто *silencio* в іспанській мові набуває людських якостей і виступає агентом-мандатарієм (диктатором). Це можна пояснити тим, що феномен *silencio* присутній в природі (тиша) і в людині (мовчання - його стан / дія), тому відбувається перехрещення

двох світів (світ природи і світ людини), і внаслідок метафоричного переносу один світ проєктується на інший і навпаки. Тому *silencio* властиві людські якості і дії (для тиші) і категорії природи (для мовчання).

Мовчання – універсальний концепт. Не існує мови, в якому б ця категорія не мала фіксації. В іспанській лінгвокультурі *silencio* – один з ключових концептів, що належать як світу людини, так і світу природи. Дослідження цього концепту, особливо мовчання прагматичного, мовчання як відмови від мовної діяльності відкривають величезні перспективи, пов'язані з особливостями іспанської мовчазної комунікативної поведінки, що, безсумнівно, збагатить вивчення самої людини, не тільки яка говорить, але яка й мовчить.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Girolamo V.* Tesoro de las tres lenguas francesa, italiana y española / Vittorio Girolamo. Ginebra: Philippe Albert & Alexandre Pernet, 1609. [Електронний ресурс]: <http://pendientedemigracion.ucm.es/BUCM/nebrija/39703.php?q2=Vittori%2C+Girolamo>
2. *Florenín Lorenzo F.* Vocabulario español-italiano, ahora nuevamente sacado a luz / Franciosini Florenín Lorenzo. Roma: Juan Pablo Perfilio a costa de Juan Ángel Rufineli y Ángel Manni, 1620. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtlle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>
3. *Covarrubias S.* Tesoro de la lengua castellana o española / Sebastián de Covarrubias. Madrid: Luis Sánchez, 1611. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtlle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>
4. *Terrerros y Pando E.* Diccionario castellano con los voces de ciencias y artes y sus correspondientes en les tres lenguas francesa, latina e italiana / Esteban de Terreros y Pando. Madrid: Viuda de Ibarra, 1788. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtlle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>
5. *Diccionario* de la Lengua Española de Real Academia Española. Madrid: RAE, 1739.
6. *Nuevo diccionario* de la Lengua Castellana, que comprende la última edición íntegra, muy rectificada y mejorada del publicado por la Academia Española, y unas veinte y seis mil voces, acepciones, frases y locuciones, entre ellas muchas americanas [...]. París: Vicente Salvá, 1844. P.999.
7. *Срезневский И.И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. 3 / Измаил Иванович Срезневский. – СПб: Типография Императорской Академии наук, 1912. – 996 с.
8. *Moliner M.* Diccionario de uso del español / María Moliner. Madrid: Gredos, 2007. 1680 p.
9. *REDES.* Diccionario combinatorio del español contemporáneo / Dir. I.Bosque Muñoz. – Madrid: Ediciones SM, 2004. – 1840 p.